

Articulus IV.

De effectu legis seu obligatione.

§ 1.

De legis obligatione in se ejusque interpretatione.

146 I. Omnis lex aliquam obligationem conscientiae inducere debet. Ex sua enim notione vinculum ordinis moralis est, quod sine ulla obligatione in conscientia non recte concipitur. Elbel n. 292, Suarez l. 3 c. 22 etc.

II. Distinguitur nihilominus lex *moralis* et lex *mere poenalis* eo sensu, quod lex moralis immediate in conscientia obliget ad rem per legem propositam aut praestandam aut evitandam, lex vero poenalis obliget non determinate ad illam rem, sed sub hypothese, si res a lege postulata praestita non sit, ad poenam quando imponitur sustinendam vel solvendam, idque utique, modo ne lex propter alias causas invalida sit, *in conscientia*. S. Alph. n. 145 et 148.

III. Lex autem moralis, etiam quae a civili auctoritate proficitur, obligationem ad culpam inducit aut gravem aut levem, prout et res ipsa et voluntas Superioris id constituit. Cf. S. Alph. 143 et 144.

IV. Res igitur, quae *consideratis objecto et fine et circumstantiis* gravis est, *per se*, si *vere* praecipitur, sub gravi praecipitur, nisi Superior contrarium, i. e. obligationem levem tantum exprimit; res autem, quae omnibus spectatis levis manet, gravis obligationis incapax est, adeo ut Superior eam sub gravi praecipere nequeat. S. Alph. n. 144, Suarez l. 3 c. 27.

V. Ut vero cognoscatur, utrum verum praeceptum seu stricta lex, quae in re gravi graviter obliget, imposita fuerit, an contra, id praeter communem acceptionem et consuetudinem ipsa verba legis indicant. — Ceterum ita legem debemus interpretari, ut in dubio obligatio non statuatur neque extendatur. S. Alph. ib.

147 Explicatio. Ad I. Obligatio conscientiae, quamquam est omni legi propria, tamen a quibusdam legum generibus non directe, sed indirecte et consequenter tantum oritur. Id nimirum obtinet in lege favorabili et in lege irritante: de quibus confer cap. V n. 212 sqq.

Ad II. Obligatio ad poenam ex lege mere poenali plerumque non statim oritur, ac lex violata est, sed tum demum, quando a legitimo ministro fit ad poenam condemnatio seu poenae exactio. Cf. Elbel l. c. n. 318.

Ad III. 1. Advertendum est, posse contingere, ut *eadem res* ab Ecclesia praecepta pro gravi haberi debeat, minime vero, ut a lege civili praecepta; nam quum non idem finis ab auctoritate civili intendi possit, qui est Ecclesiae finis, propter finis nobilitatem et necessitatem Ecclesia facilius sub gravi praecipere potest et praecipit, quam civilis auctoritas.

2. Ex iis, quae infra n. 208 sqq. dicenda sunt, patebit, etiam longe facilius in rebus civilibus, quam in ecclesiasticis legem mere poenalem haberi posse.

Ad IV. 1. Superiorem in lege propria rem ex se gravem sub levi tantum, *si velit*, praecipere posse, plane communis est sententia. Nam sicut tota obligatio tandem a Superioris voluntate pendet, ut eam exstinguere possit, ita etiam imperfectam tantum obligationem potest statuere.

2. Materia legis gravis dicitur, si finis a lege intentus magni momenti est, et res praecepta ad finem illum notabiliter seu multum confert. Haec norma praecipue ad intelligendam obligationem legis *positivae* statuta est, attamen etiam legis naturalis vim et obligationis gradum declarat: cf. Elbel n. 327. Quo fit, ut res *in se* valde levis propter finem intentum omnino gravis evadere possit. Exemplum evidens habes in praecepto modicissimam aquam vino admiscendi in sancto Missae sacrificio; item in sumptione minimi cibi ante sanctam Communionem.

Ad V. 1. Ut vis verborum intelligatur, quibus lex concipitur, exhibeo ea, quae Reuter l. c. n. 152 collegit:

- 1) „Praecipio, mando, impero, jubeo, prohibeo, interdico“ — ex se *strictam* et in re gravi *gravem* obligationem denotant.
- 2) „Ordinamus, sancimus, statuimus“ — *non strictam* obligationem imponunt.
- 3) „Debet, oportet, fac, abstine, caveant, ne audeant, tenetur“ — quum non semper certam et veram obligationem expriment, ex contextu aut ex consuetudine legem interpretante explicari debent.

2. Haec de *verborum* vi atque valore; pro reliquo sensu legum capiendi utiles sunt hae regulae (cf. Laym. *de lege* cap. 18):

1. reg.: Lex poenalis et odiosa *strictae* interpretationis est, lex favorabilis *latae*.

2. reg.: Assumendus est sensus verborum proprius et usitatus, nisi sequatur aliquid absurdum aut injustum.

3. reg.: Attamen sensus *usualis* potius proprius sensus dicitur, quam sensus philologicus vel grammaticalis; — imo sensus, qui secundum stylum et usum curiae est, potius attendendus quam ille, qui alias forte in usu est.

4. reg.: In dubio mens legislatoris attendenda est, idque potius quam nuda verba.

Quare lex extendenda est ad *correlata* (e. g. sponsus et sponsa), ad *aequiparata* (v. g. electio et praesentatio ad beneficium ecclesiasticum), ad *connexa et contenta* (ut facultas legandi in facultate testandi continetur), quoties aliter legislator aut injustitiae aut imprudentiae argui deberet.

Regulae hae potissimum valent pro interpretatione privata et doctrinali. Alia enim est *authentica* interpretatio, quae ab ipso legislatore fit aut ab eo, cui potestatem ad hoc contulit. Talis interpretatio, si communes regulas sequitur, et ea, quae satis clare in lege jam continebantur, vere contenta esse, denuo edicit, *mere comprehensiva* dicitur, si vero ultra ea aliquid in lege contineri declarat, *extensiva* vocatur. Vim hujus discriminis, quando promulgatio illius interpretationis facta non est, vide infra *de legum speciebus*.

150 Aliquando secundum mentem legislatoris *epieikeiae* locus est, quae non tam est explicatio mentis legislatoris quoad sensum legis, sed quoad exceptionem singularis alicujus casus a lege, quamquam verba legis eum certo includunt.

Est igitur legis applicatio *secundum aequum et bonum*, secundum quod praesumitur legislatorem nolle legem suam in circumstantiis extraordinariis, quas non praevideat, urgere, eumque exceptionem facturum fuisse, si talis casus ipsius menti obversatus fuisset.

Attamen si Superior adiri potest, *epieikeiae* locus non est, nisi lex propter circumstantias evadat *nociva et injusta*.

§ 2.

De legis obligatione implenda.

151 Quae de impletione dicenda sunt, quodammodo complent ea, quae circa sensum et interpretationem legis notanda fuerunt. Nam de impletione legis quaerere nihil aliud est quam videre, ad quosnam actus in concreto legis obligatio porrigatur, ut ei integre satisfiat.

I. Lex prohibens seu negativa impletur omittendo seu non faciendo rem prohibitam; lex vero praeceptiva seu affirmativa, si *realis* est, impletur, quomodocunque res praestita est; si *personalem* actionem praescribit, postulat, ut actio illa *humana* sit, seu humano modo ponatur.

II. Necessarium porro non est ad implendam legem, ut finis legis intendatur: unde neque requiritur, ut ex motivo specialis virtutis, ad quam res praecepta pertinet, neque ut ex motivo obedientiae seu ex intentione implendae legis agatur. Nam internum finem, quantum satis est, implicite intendit, qui intendit opus praescriptum; externum, si quem habet Superior, ipsius est attendere. S. Alph. n. 163 „ex communi sent.“, S. Thom. I. II. q. 100 art. 10.

III. Qui vero nolendo rem ut lege praescriptam *coactus seu invitatus* ipsum objectum tamen praestat, peccat prava sua voluntate; nihilominus si humano modo actionem praescriptam fecit, legem, utpote impletam, denuo alia actione impleri, opus non est. S. Alph. ex Busenb. n. 165.

IV. Multo minus per se requiritur, ut lex *in statu gratiae* impleatur, nisi forte ipsa res praecepta talis est, quae, ut rite fiat, statum gratiae postulat; ib. n. 162.

V. Nihil impedit, quominus duplex praeceptum *eodem tempore* impleatur, modo utrumque objectum simul praestari vere possit. Ib. n. 166.

VI. Num vero *una eademque actione* diversis praeceptis satisfiat, ex ipsa lege dijudicandum est. Nam 1. satisfiat, si plura praecepta de una eademque re in individuo agunt; 2. si autem actum specificè tantum eundem imponunt, etiam una actione satisfiat, quando propter eundem finem seu idem motivum praecipiant, adeoque si diversa praecepta et materialiter et formaliter idem imponunt; non vero satisfiat uno actu,

si diversi sunt fines interni diversorum praeceptorum, nisi forte contrarium a Superiore indicatur. S. Alph. ib.

VII. Utrum *transacto tempore* in lege praefixo, obligatio exspiret necne, tum ex verbis legis, tum ex ejus fine et ex circumstantiis desumendum est.

Explicatio per quaedam exempla et conclusiones.

1. Lex solvendi tributa et similia potest etiam per alterum impleri; 152 non exigitur, ut actione humana ab eo, quem lex respicit, satisfiat (v. I).

2. Impletur praeceptum jejunii et abstinentiae, etsi qui abstinet a cibo vel certo ciborum genere, mortificationem non intendit; imo qui cibis esurialibus utens gulae magis indulgeat, laesi praecepti reus non sit, sed venialis gulae peccati. — Nimirum Superior quidem in ferenda lege ducitur ea intentione, ut subditi mortificatione afficiantur; at praecepit tantum certae abstinentiae objectum: quo *communiter* quidem revera mortificationem promovet; sed si quando in certo homine non promovet, id per accidens est, neque propterea lex, quippe quae principaliter communitatem et communiter contingentia respiciat, plus praescribere debuit. Aliud tamen est, si quaeris de merito, quod homo ex observanda lege sibi colligat: hoc sane plane pessumdari potest, si quis v. g. lautioribus epulis mortificationem per legem jejunii intentam eludat. Hinc est quod Suarez *de leg.* l. 2 cap. 10 n. 11 et 12 (cf. l. 3 cap. 29) cum S. Thom. I. II. q. 100 a. 9 hoc discrimen statuatur inter legem naturalem et legem humanam, sc. priorem obligare etiam *ad modum* virtutis, non ita per se posteriorem.

3. Qui ignorans esse diem festi Sacro interfuit, aut qui primo Sacro ex sola devotione intendit assistere, postea ob praeceptum aliud auditorus, tamen implevit praeceptum, neque ad secundum Sacrum tenetur, quia, re praescripta praestita, obligatio legis extincta est, neque subditus ipse sibi legis vinculum potest injicere (v. II).

4. Qui coacti tantum die festo Sacro intersunt, peccant quidem, quia nolunt praecepto subesse: tamen si revera cum sufficienti attentione Sacrum audierunt, non tenentur secundo Sacro interesse, ut ecclesiastico praecepto satisfaciant (v. III).

5. Praeceptum confessionis et Communionis non implet, qui sacrilege 153 confitetur aut S. Communionem sumit, siquidem ut res praecepta rite secundum substantiam suam impleatur, status gratiae requiritur aut ejus proxima dispositio. (Contraria opinio, quasi non ecclesiastica, sed sola *naturalis* lex, seu divino-naturalis, laederetur — v. Suarez l. 2 cap. 10 n. 13 —, sustineri amplius non potest a theologo ob thesin 14 ab Alex. VII. et 55 ab Innoc. XI. damnatam.)

6. Qui vero audiens Sacrum alicui cogitationi pravae adhaeret aut aliud peccatum concomitanter committit, propterea nondum legem ecclesiasticam violat, quamquam fortasse peccatum gravius committit: siquidem etiam cum peccato rem in se bonam et honestam, quae praecepta erat, adimplet (v. IV).

7. Sacro ex lege ecclesiastica praecepto interesse, et simul divinum 154 officium recitare vel preces a confessario injunctas aliquis licite potest (v. V).

8. Si quis *certo die* jejunium servare vovit, et eodem die occurrit jejunium ecclesiasticum, illo uno jejunio satisfiat duplici obligationi, quia in eandem rem in individuo cadit. — Si in diem Dominicam cadit festum de

praecepto, unum Sacrum audiens satisfacias obligationi tum festo, tum Dominicae diei inhaerenti, quia utraque obligatio fertur ex eodem motivo seu ad eundem finem illum unum diem religiose sanctificandi.

9. Si vero sine temporis determinatione voveris jejunium vel pro sacramentali poenitentia jejunii obligationem contraxeris, non possis haec simul cum jejunio ecclesiasticae vigiliae conjungere; sed ter jejunare debeas, alios dies eligens (v. VI).

Ob intentionem tamen ex ordinariis contingentibus praesumptam, quam confessarius habere censetur, qui quovis die per mensem imposuit Sacrum, non tenearis diebus Dominicis vel festis bis Sacro interesse; sed confessarius censetur illis diebus ipsum illud Sacrum, quod ex praecepto ecclesiastico audire debeas, simul pro poenitentia injunxisse, nisi aliud declaravit: at eum, qui omiserit, duplex peccatum committere, alibi dicitur. Contra qui ex poenitentia sibi injuncta plura Sacra audire debet, ea non potest simul absolvere, sed *successive*; id enim confessarius, nisi contrarium declaravit, intendisse omnino praesumitur, ut videlicet longius tempus poenitens servitio divino impendat. Cf. Gury n. 107, Mazzotta l. c. q. 2 cap. 3.

10. Jejunii obligatio lege ecclesiastica imposita, praeceptum divini officii recitandi vel Sacri audiendi cum tempore praefixo, sive legi satisfactum fuerit, sive non, expirat. — Lex confitendi quotannis, vel tempore Paschali sacram Communionem sumendi, elapso tempore non censetur plane exspirare (v. VII).

Caput IV.

De legis ejusque obligationis cessatione.

Articulus I.

De excusatione a lege.

155 Quae hucusque dicta sunt, legis obligationem ejusque extensionem in se sumptam explicant. Quo melius autem obligationum ambitus et limes cognoscatur, etiam ad rationes temporis et diversae subditorum conditionis attendendum est. Non raro enim fit, ut propter illas obligationis modificetur, atque adeo auferatur. Ut igitur quae causae a legis obligatione excusent, recte judicetur, quaedam principia generalia statuenda sunt.

I. Obligatio legis affirmativae, maxime humanae, generatim non urget cum incommodo vel damno gravi, quamquam pro rei praeceptae diversa gravitate illud incommodum, ut excuset, etiam minus magisque grave esse debet. Elbel n. 298, S. Alph. n. 175 cum Busenb., Reuter l. c. n. 189 etc.

II. Attamen etiam cum gravi, imo extremo incommodo legis obligatio urget,

1. si in *damno communi* avertendo privatum bonum etiam summum negligi necesse est, aut etiam in *supremo damno spirituali* particularis hominis, qui aliter seipsum salvare nequit;

2. si legis laesio *in damnum vel odium religionis* vergit, vel si in *contemptum auctoritatis* alter me ad laedendam legem impellere velit;
3. si cum legis observatione *communiter* magnum incommodum conjungitur, neque legis injustitia satis probabiliter demonstratur: nimirum tunc legi standum est. V. ib.

III. Id praeterea caveri debet in quavis lege, ne quis, subditus legis manens, sibi ipse sine excusante causa tale impedimentum creet, propter quod aut nullatenus aut cum gravi tantum incommodo legem implere possit. Nam in impossibilitate sive omnimoda sive morali late sumpta constitutus non peccat quidem, si non observat legem; at quando praevidens ejusmodi impedimentum induxit sine causa excusante, peccatum commisit. V. imprimis Reuter n. 197—200, Mazzotta l. c. q. 2 c. 4.

IV. Contra nemo impeditur, quominus particulari alicui Superiori, si possit, se subtrahat exeundo ex ejus territorio; quo fit, ut legis subiectum esse desinat. Imo etsi intentione ejus legi non amplius subjacendi ad id impellatur, haec voluntas per se peccaminosa nondum est. Cf. S. Alph. l. 1 n. 152, Scav. t. I n. 215 (ed. 9).

Explicatio. Ad I. observa: 1. Ratio primi asserti ex iis petitur, 156 quae de actibus heroicis ut legis objecto dicta sunt. Nam lex humana non debet ultra necessitatem vires subditorum nimis adstringere, sed fragilitatis humanae rationem habere. Et revera, si ad objectum legis, quod in se spectatum adeo difficile et grave non est, propter circumstantias grave incommodum accedit, objectum totale, quod tunc injungeretur, valde mutatum auctumque esset. At mutatione notabili facta non jam illa obligatio est, quam legislator imponere sibi proposuit. — Quae ultima ratio aliquando in ipsis legibus positivo-divinis valet, ita ut aut propter tantam objecti mutationem aut propter quandam legum collisionem prudenter judicari possit, Deum nolle eousque legem suam extendere. At certe non temere, sed considerate omnino in hac re procedendum est, ut suis locis notabitur.

2. Quam grave incommodum adesse debeat, quo a lege in particulari casu excuser, melius in singulis legibus inquiritur. Pro generali quadam norma haec esse potest:

Quo gravior est 1. sequela mala, quam legis laesio secum trahit; 2. quo gravior est res praecepta in se; 3. quo gravior seu nobilior est proxima origo seu auctoritas, quae legem imposuit: eo gravior causa esse debet, quae ad excusationem sufficere censeatur. — Quare ceteris paribus gravior causa requiritur, ut in divina lege, quam ut in humana lege adsit excusatio.

Ad II.: Rationem secundi asserti ex iis, quae de objecto legis actibusque heroicis dicta sunt, per se planam habes.

In III. principio tangitur quaestio satis difficilis, num et ex qua ratione 157 liceat apponere causam, quae a lege implenda impediatur.

1. regula: Nunquam licet ex intentione non implendae legis impedimentum ponere.